

Mārīte Jakovļeva

KARADARBĪBA KURZEMES HERCOGISTĒ UN LIETUVAS PIEROBEŽĀ (1703. gada vasara – 1705. gads)

(Nobeigums. Sākumu sk. žurnāla 2008. g. 2. nr.)

Pēc kaujas pie Jēkabpils dzīvi palikušie krievi un viņu sabiedrotie lietuvieši atkāpās gar Daugavu uz Druju un tālāk Baltkrievijā. Savukārt Adams Ludvigs Lēvenhaupts pēc dažām atpūtas dienām Jēkabpilī devās jaunā reidā uz Lietuvu. Viņš bija nolēmis izmantot labvēlīgo situāciju un beidzot ieņemt Biržu cietoksni, kas kā vienīgais lietuviešu nocietinājums Kurzemes pierobežā nemitīgi radīja draudus viņa pārvaldītajām teritorijām.¹ Pietuvojies Biržiem no dienvidaustrumiem, lai tādējādi nogrieztu ceļu iespējamajai palīdzībai no Drujas puses, Lēvenhaupts 1704. gada 16./26. augustā aplenca cietoksni. Jau nākamajā dienā zviedri sāka rakt tranšejas un ierīkot baterijas, gatavojoties sākt bombardēšanu. Šim nolūkam no Bauskas atveda trīs mortīras. Lai gan aplenktie apšaudīja zviedrus ar lielgabaliem no cietokšņa vaļņiem, pēc astoņām dienām sagatavošanās darbi tika pabeigti – un Lēvenhaupts nosūtīja Biržu komandantam pulkvežleitnantam Ernstam Nerezisam (*Neresius*) aicinājumu padoties zviedriem un karalim Staņislavam Leščinskim.² Pēc Nerezia atteikuma zviedri uzsāka bombardēšanu, taču sākotnēji bez lielām sekmēm, jo liela daļa bumbu³ nederēja atvestajām mortīrām pēc kalibra, bet divām mazākajām mortīrām bija problēmas ar lādiņa aizdedzināšanu. Turklāt pils izrādījās stiprāka, nekā zviedri bija domājuši.⁴ Daudzmaz atrisinājuši savas problēmas, zviedri turpināja apšaudīt cietoksni, bez tam Lēvenhaupts plānoja parakt zem nocietinājumiem mīnas un pēc tam ieņemt pili triecienā, kas, pēc Rīgas gubernatora un ģenerālleitnanta Kārļa Gustava Frēliha domām, varētu maksāt zviedriem daudzas dzīvības.⁵ Taču, uzbrucējiem par laimi, Biržu komandants nolēma padoties, vēl pirms Lēvenhaupts realizēja savu nodomu. 1704. gada 14./24. septembrī Nerezisus parakstīja padošanās līgumu ar Kazimiru Janu Sapiehu, kurš neilgi pirms tam bija pievienojies aplencējiem. Saskaņā ar šo vienošanos Birži palika Pfalcas-Neiburgas princeses īpašumā,⁶ bet garnizonam, kas sastāvēja no 400 vīriem, atļāva brīvi aiziet.⁷ Nākamajā dienā cietoksni iegāja

400 zviedru kājnieku, un par komandantu Lēvenhaupts iecēla majoru A. fon Gertenu. Atstājis informācijas ievākšanai par pretinieku kustību Lietuvā 1000 jātnieku dragūnu pulkveža Andreasa Venerštedta vadībā, Lēvenhaupts ar pārējo karaspēku devās atpakaļ uz Kurzemi. Aizejot viņš deva pavēli nolīdzināt cietokšņa vaļņus un pašu pili uzspridzināt.⁸

Līdzīgu rīkojumu par uzspridzināšanu Lēvenhaupts bija devis tūlīt pēc kaujas pie Jēkabpils arī attiecībā uz Sēlpili. Acīmredzot Lēvenhaupts uztraucās par krievu iespējamo uzbrukumu, un viņa bažas bija pamatotas, jo jūlija vidū pēc nepilnu sešu nedēļu aplenkuma krievi bija ieņēmuši Tērbatu (tag. Tartu). Un, lai gan augustā galvenie krievu spēki bija aizņemti ar Narvas un Ivangorodas aplenkumu, Dienvidigaunijā palikušie sagādāja zviedriem pietiekami rūpju, jo vairākas daļas ieklīda gan poļu Vidzemē, gan zviedru Vidzemes latviešu daļā. Ja krieviem būtu izdevies ieņemt Sēlpili, tā varētu kļūt par atbalsta punktu uzbrukumiem gan Rīgai, gan Jelgavai. Tādēļ, kā jau minēts, Lēvenhaupts pavēlēja Sēlpili iznīcināt. Šo uzdevumu veikt norīkoja Rīgas garnizona pulkvedi Johanu Ādolfu Klodtu (fon Jurgensburgu), kuru Frēlihs tūlīt pēc kaujas pie Jēkabpils bija nosūtījis patrolēt Daugavas labajā krastā. 29. jūlijā [zv. st.] Klodta vienība izgāja cauri Ikšķīlei un pēc dažām dienām sasniedza Sēlpili. Jaukšanās un mīnēšanas darbi ilga vairāk nekā trīs nedēļas, un pēc pils uzspridzināšanas Klodta vienību izmitināja Koknesē.⁹

Lietuvā atstātais Venerštedta korpuss patrolēja teritorijas un ceļus, pa kuriem bija iespējama pretinieka virzība no Drujas, aizejot līdz Pandelei (*Pandelys*), Kupišķiem (*Kupiškis*) un vēl tālāk uz dienvidaustrumiem – līdz Krauņiem (*Kriaunos*; apmēram 65 km uz R no Daugavpils) un Kamajiem (*Kamajai*). Septembra beigās izplatījās baumas, ka no Krievijas nākot 20 000 krievu, kuri steidzoties Biržiem palīgā un vēl nezinot par to krišanu.¹⁰ Šī ziņa un arī turpmākā ienaidnieku kustība lika zviedriem steidzīgi evakuēt no Biržiem uz Bausku visu palikušo munīciju, lieltgabalus un vietējā magazinā savesto kontribūcijas labību – kopā 1250 pūru. 9./19. oktobra vakarā Biržos ieradās Venerštedts ar ziņu, ka ienaidnieks jau stāvot Pandelē (starp Biržiem un Rokišķiem) un Papilē (*Papilys*). Tobrīd zviedri bija jau nolīdzinājuši līdz ar zemi cietokšņa vaļņus, bet pilij bija palicis nenomīnēts viens stūris. Tomēr 11. oktobra rītā [zv. st.] pils tika uzspridzināta – un garnizons kopā ar Venerštedta korpusu atkāpās uz Bausku.¹¹

Pašā oktobra sākumā Rīgā sakarā ar ziņām par krievu tuvošanos tika sasaukta kara padome, kurā bez K. G. Frēliha un A. V. Šlipenbaha piedalījās arī A. L. Lēvenhaupts. Atgriezies Jelgavā 4. oktobrī [zv. st.], Lēvenhaupts tūdaļ lūdza Frēlihu turēt marša gatavībā solītos kājniekus un kavalēriju, kuru apsolījis piešķirt Šlipenbahs.¹² Jāsaka, ka tolaik ziņas par ienaidnieka skaitu un virzību zviedru virsvadība saņēma visdažādākās.

Lai gan rudens pirmajā pusē baumas par 20 000 krievu esamību Drujā joprojām klīda, taču apstiprinājumu tās neguva. Tomēr aizvien biežāk pienāca informācija par vairāku tūkstošu krievu un Mihala Višņeveckā vadīto lietuviešu koncentrēšanos Biržu apkaimē, kas lika zviedriem domāt, ka ienaidnieks plāno uzbrukt Bauskai. Tāpat pie Šauļiem un Pasvales un arī rietumos pie Palangas bija vērojama ienaidnieka kustība. Situāciju saasināja vēl tas, ka pēc Narvas krišanas 19./30. augustā¹³ Polijas sūtņi parakstīja līgumu ar Pēteri I, tādējādi Polijas-Lietuvas valsts oficiāli iestājās karā pret Zviedriju. Saskaņā ar šo līgumu cars nosūtīja uz Poliju 12 000 vīru lielu korpusu, kas kopā ar Augusta II armiju jau 1704. gada septembrī piedalījās cīņās ar zviedriem, lai arī ne visai veiksmīgi. Pie cara pēc sakāves pie Jēkabpils bija devies arī Grigorijš Antons Ogiņskis. Pateicoties viņa uzstājīgiem lūgumiem, Pēteris I pēc Narvas un Ivangorodas ieņemšanas neatvilka savus pulkus uz ziemas dzīvokļiem Krievijā, bet gan solīja nosūtīt uz Lietuvu.¹⁴ Uz ziemas dzīvokļiem Lietuvā no Polijas aizgāja arī minētais krievu palīgkorpusss no Polijas.¹⁵ Tādējādi zviedru virsvadībai Jelgavā un Rīgā bija par ko uztraukties.

Saņēmis satraucošās ziņas no Biržiem un Bauskas par ienaidnieka tuvošanos, Lēvenhaupts steidzīgi uzsāka veidot kārtējo korpusu ieiešanai Lietuvā. No Liepājas tika izsaukti 400 kājnieki,¹⁶ bet no Rīgas ejošo bataljonu Lēvenhaupts lūdza nosūtīt nevis uz Bausku, kā sākotnēji bija plānots, bet gan uz Jelgavu un atsūtīt papildus vēl dažus simtus kājnieku, kā arī pasteidzināt municijas pievešanu.¹⁷ 17. oktobrī [zv. st.] Jelgavā ieradās pirmie 200 kājnieki pieminētā pulkveža J. Ā. Klodta vadībā, kam drīz pievienojās vēl tikpat.¹⁸ Tā kā Lēvenhaupts uzskatīja savus spēkus par pārāk nelieliem, lai spētu cīnīties ar krievu un lietuviešu spēkiem, kas tika vērtēti uz pāri par 20 000 vīru, viņš lūdza atsūtīt no Rīgas vēl 600 vīru, lai "rīdzinieki" varētu izveidot 1000 kājnieku lielu korpusu, un visu iespējamo kavalēriju, kuru varētu piešķirt Šlipenbahs. Kopumā Lēvenhaupts novērtēja savu Kurzemes lauka armiju uz 1300 vīriem, neskaitot garnizonos nepieciešamos zaldātus, – Jelgavā viņš plānoja atstāt 800 vīru, Bauskā 600, Liepājā un Kuldīgā pa 300.¹⁹ Apsprieduši oktobra beigās vēl vienā kara padomē Lēvenhaupts lūgumu un kārtējās ziņas par ienaidnieka pastiprināšanos Lietuvā, kā arī par krievu pulku ienākšanu poļu Vidzemē (tag. Latgalē), uz kuriem pārzīemot devās daļa pulku no Tērbatas, Frēlihs ar Šlipenbahu nolēma atbalstīt Lēvenhauptu, un oktobra beigās no Rīgas uz Kurzemi tika nosūtīti vēl 400 kājnieki, 200 jātnieki pulkvežleitnanta Voltera Volfganga Laurencena vadībā un tie Andreasa Venerštedta pulka draugūni, kuri pirms tam bija dislocēti Vidzemē.²⁰ Uz Jelgavu no Bauskas tika izsaukts arī Venerštedts, kurš ieradās Jelgavā 26. oktobrī/5. novembrī. Pēc nedēļas viņš saņēma rīkojumu doties uz Žemaitiju, lai novērotu ienaidnieku un ierīkotu Jonišķos provianta noliktavas visa veidojamā korpusa vajadzībām, kuru Lēvenhaupts atkal gatavojās

vadīt personiski. Uzdevuma izpildei Venerštedtam piešķīra 2000 jātnieku un dragūnu, 1200 kājnieku un 6 lielgabalus. Bez tam viņam piekomandēja vairāk nekā 1000 vīru no Sapiehas karaspēka Minskas stārasta Kristofora Zavišas vadībā.²¹ Sapiehas armija pēc Biržu ieņemšanas bija izkļiedēta. Dažas vienības tika nosūtītas uz Lietuvas iekšieni, dažas vienības kopā ar Venerštedtu aizgāja uz Bausku, bet daļa, tai skaitā pats Zaviša, izvietojās Skodā un tās apkaimē pie Kurzemes robežas. Uz turieni no Kuldīgas Lēvenhaupts vēl septembra sākumā lika pārvietot arī tos Sapiehas zaldātus, kas atradās Kuldīgā. Septembrī un oktobrī Palangas apkaimē koncentrējās arī viņu pretinieki, kuri kārtējo reizi bloķēja zviedru pasta satiksmi, jūtami apgrūtinot Lēvenhaupts sakarus ar karali.²² Rietumu virzienā, pēc tam kad bija uzzinājuši par Biržu uzspridzināšanu, devās arī daļa lietuviešu Mihala Višņevecka un Kazimira Zarankas vadībā un Gebharda Kārļa Pflūga (*Pflug*) komandētais krievu dragūnu pulks. Oktobra otrajā pusē, kad Zavišas vienības pārvietojās no Skodas uz Kretingu, pie Salantiem viņiem uzbruka vairāki tūkstoši Zarankas lietuviešu un krievi. Cīņa bijusi ļoti asiņaina, ar daudziem kritušajiem un beidzās ar Augusta II atbalstītāju uzvaru.²³ Pēc kaujas Zaviša ar savējiem atkāpās atpakaļ uz Kurzemi un gar robežu devās uz Žagari. Savukārt K. J. Sapieha oktobra pirmajās dienās bija devies uz Mēmeli (tag. Klaipeņa) un kaujā nepiedalījās, bet novembrī aizbrauca uz Kēnigsbergu (tag. Kaļiņingrada).

Venerštedta vadītais korpuss izgāja no Jelgavas 1704. gada 2./12. novembrī un jau nākamajā dienā ieradās Mežmuižā (tag. Augstkalne). Šeit Venerštedts tikās ar Zavišu un vienojās, ka lietuvieši izvietosies Žagarē un ievāks proviantu teritorijās, kas atrodas pa labi no ceļa, kas ved uz Šauļiem, kamēr zviedri ieņems pozīcijas Stunģu ciemā (*Stungiai*; apmēram 3 km uz DA no Žagares). Magazīnas ierīkošanai zviedru armijas vajadzībām uz Jonišķiem 7./17. novembrī tika izsūtīts komisārs Tomass Bevermans (*Beverman, Bewermann*)²⁴ 300 jātnieku pavadībā. Bez tam Venerštedts izsūtīja apkārtrakstus ar paziņojumu, ka zviedru armija gatavojas ieiet Lietuvā, lai pasargātu Varšavas konfederācijas piekritējus, un izsludināja kontribūciju, kuras apmērs pretinieku atbalstītājiem bija divkārt lielāks nekā sabiedrotājiem.²⁵ Šoreiz Lēvenhaupts aizliedza saviem zaldātiem dedzināt pretinieku muižas, kuru iemītnieki pa lielākai daļai bija pametuši savas mājas, taču atļāva ņemt visu, kas tajās atrodams.²⁶ Sākotnēji Venerštedta korpuss nesastapa nekādu pretestību no ienaidnieku puses. Višņevecka karaspēks tolaik dislocējās vairāk uz dienvidiem un rietumiem un arī ievāca kontribūcijas.²⁷ Tomēr reizēm lietuviešu daļas atklīda līdz pat Šauļiem, tādēļ Venerštedts uzskatīja par pareizāku pārdislocīties uz turieni, lai pasargātu pierobežas rajonus no izlaušanās.²⁸ 13./23. novembrī Venerštedts kopā ar saviem un Zavišas ļaudīm ieradās Meškuiču miestā (*Meškuičiai*; 18 km no Šauļiem), ceļā sastopoties

ar apgādes grūtībām, jo paši zviedri intensīvi izveda proviantu no apkaimes uz armijas magazīnu Jonišķos.²⁹

Savukārt Mihals Višņeveckis kopā ar saviem karavadoņiem 1704. gada novembra sākumā bija devies uz Raseņiem (*Raseiniai*; 125 km uz D no Jonišķiem), kur bija jānotiek seimikam. Šeit viņš tikās ar savu jaunāko brāli, kurš bija ieradies no Polijas, lai pierunātu Mihalu izlīgt ar Sapiehām un pievienoties karaļa Staņislava Leščinska piekritējiem. Lai gan Višņeveckis pats sliecies pieņemt šo piedāvājumu, citi Sapiehu opozicionāri, piemēram, Kazimirs Zaranka un Mihals Kņazēvičs, viņu atrunājuši. Un, tā kā uz seimiku nesapulcējās pietiekams skaits dalībnieku, tas nenotika, bet lietuvieši un krievi drīz vien izklīduši – daļa devusies rietumu, daļa dienvidu virzienā.³⁰

Neraugoties uz ziemas tuvošanos, Lēvenhaupts neatmeta nodomu ieiet Lietuvā ar lielākiem spēkiem. No šā soļa viņu neatturēja arī ziņas par maskaviēšu vēlmi aizvilināt Lēvenhauptu no Rīgas un Vidzemes robežām – šim nolūkam viņi plānojot drīzumā aplenkt Liepāju. Taču ģenerālmajors uzskatīja, ka šos ienaidnieka nodomus zviedri spēs izjaukt.³¹ Novembra vidū no Jelgavas uz Lietuvu devās divi kājnieku bataljoni pulkveža Johana Ādolfā Klodta vadībā, kuram tika uzdota visa zviedru korpusa Lietuvā komandēšana līdz Lēvenhaupta atbraukšanai.³² Par galveno mītni tika izvēlēti Jonišķi, kur, kā jau minēts, bija ierīkota arī liela magazīna armijas apgādei, savukārt Venerštedts savu štābu bija iekārtojis Meškuičos. Ik pa brīdim zviedri izsūtīja nelielas vienības kontribūciju ievākšanai un pretinieku vienību, kas bija izsūtītas ar līdzīgiem uzdevumiem, apkarošanai. Tā, piemēram, pašās novembra beigās Venerštedta izsūtītā Zavišas ļaužu vienība bija sakāvusi divas Višņevecka jātnieku rotas pie Vabalninkas, kā trofeju iegūstot ap 50 zirgu un četrus gūstekņus. Tomēr jāsaka, ka lietuviešu sabiedrotie zviedriem sagādāja vairāk rūpju nekā labuma, jo izcēlās ar disciplīnas trūkumu un aktīvi piekopa marodierismu. Tāpēc zviedriem nereti nācās nevis cīnīties ar ienaidnieku, bet gan nodarboties ar marodieru izķeršanu. Tas gan līdzēja maz, jo Sapiehas spēku komandieris stārstas Zaviša aprobežojās ar solījumiem sodīt pārkāpējus, bet reāli darbi nesekoja.³³

Tā kā Žemaitijas rietumos Vasinskis un citi ogiņskieši joprojām radīja lielus traucējumus zviedru pasta kursēšanai, decembra sākumā Klodts plānoja nosūtīt lielāku kontingentu Palangas atbloķēšanai,³⁴ tomēr nodoms pagaidām palika nerealizēts, jo Jonišķos un Jelgavā sāka pienākt zviedrus satraucoša informācija par krievu un lietuviešu kustību. No vienas puses krievi koncentrējās Daugavas tuvumā Polockas un Drujas apkaimē,³⁵ bet no otras puses, no dienvidiem, Kurzemes virzienā devās apvienotie lietuviešu un krievu spēki, kuri līdz decembra vidum izvietojās starp Kauņu, Kedaiņiem un Šeduvu. Saskaņā ar ziņām, ko zviedri ieguva no gūstekņiem un spiegiem, krievu kontingents sastāvēja no 10 kavalērijas pulkiem – kopumā vismaz 7000–9000 vīru,

bet precīzu lietuviešu skaitu neviens nevarēja norādīt.³⁶ Lai gan pulkvedis Klodts un stārasts Zaviša apspriedē Jonišķos bija ierosinājuši doties ar visiem spēkiem līdz Jurbarkai (*Jurbarkas*; ap 75 km uz R no Kauņas), tad pagriezties uz austrumiem un uzbrukt ienaidniekam pie Kauņas un Kedaiņiem, Venerštedts tam nepiekrita.³⁷ Arī Lēvenhaupts uzskatīja par neiespējamu pārāk attālināties no Rīgas un Žemaitijas, jo Rīgas aizsardzību viņš uzskatīja par svarīgāko uzdevumu. Turklāt decembra sākumā sakarā ar ģenerālmajora Volmāra Antona fon Šlipenbaha iecelšanu par Igaunijas vicegubernatoru Lēvenhauptam tika uzticēta zviedru armijas virspavēlniecība ne vien Kurzemē, bet arī Vidzemē. Jaunie papildpienākumi gan neatturēja Lēvenhauptu no plānotās operācijas Lietuvā. 8. decembrī [zv. st.] Jonišķos no Jelgavas ieradās vēl 580 Lēvenhaupta pulka kājnieku pulkvežleitnanta Žana fon Mencera vadībā, bet nākamās dienas vakarā arī pats Lēvenhaupts 200 jātnieku pavadībā.³⁸ Kopumā viņa rīcībā bija 4000 vīru, ieskaitot 1200 jātnieku un divus kājnieku bataljonus no Vidzemes un Rīgas.³⁹

1704. gada decembra vidū atsevišķi krievu kavalērijas pulki bija nonākuši līdz pat Šeduvai, t. i., pavisam tuvu zviedriem, tāpēc, lai nodrošinātu savas pozīcijas, Lēvenhaupts pavēlēja Venerštedtam ar labāko kavalērijas daļu doties uz Pakroju (*Pakruojis*; pusceļā starp Šauļiem un Pasvali), apvienoties ar tur stāvošo majora Jurgena Johana Vrangēļa (*Wrangell*) vienību un tālāk kopīgi virzīties uz Šeduvu. 17. decembrī [zv. st.] Lēvenhaupts nosūtīja palīgā Venerštedtam lielāko daļu no Jonišķos esošās kavalērijas Klodta vadībā. Taču Venerštedts ieņēma Šeduvu bez kādas pretestības, jo krievi, uzzinot par zviedru maršu, atkāpās uz Kedaiņiem. Sagaidījis Klodtu, kurš ieradās Šeduvā piecas dienas vēlāk – 20./30. decembrī, Venerštedts drīz vien atgriezās Jonišķos, kamēr Klodta kontingents palika Šeduvā līdz 1705. gada sākumam.⁴⁰ Tomēr mierīga dzīvošana zviedriem nesanāca. Lielāka sadursme notika Ziemassvētku rītā [zv. st.], kad izlūkos izsūtītie 100 zviedru jātnieki un 50 lietuvieši pie Žeimas (*Žeimai*; ap 20 km uz DR no Šeduvas) sastapās ar 300 krieviem, kuri pavadīja ragavas ar ievāktu proviantu. Pateicoties pēkšņam uzbrukumam, zviedri guva uzvaru, nogalinot vairāk nekā 40 pretinieku, saņemot divus gūstekņus un iegūstot 30 vezumus ar auzām un zirņiem, kamēr zviedru pusē kritušo nebija.⁴¹ 31. decembrī [zv. st.] Klodts no izsūtītajiem izlūkiem (400 zviedru jātnieku un 100 Minskas stārasta Zavišas jātnieku) saņēma ziņas, ka Šeduvā virzienā ejot lieli ienaidnieka spēki, kurus rēķināja uz 5000–6000 vīru (galvenokārt kājnieki) un kuri gribot uzbrukt zviedriem Jaungada dienā, lai atrietos par neseno provianta zaudējumu. Tā kā arī zviedriem bija sākušās problēmas ar pārtiku, Klodts jau bija ielānojis atkāpšanos un nosūtījis bagāžu uz Klovaiņiem (*Klovainiai*; ap 40 km uz ZA no Šeduvas un 5 km uz DA no Pakrojas). Taču, uzzinājis par ienaidnieka plāniem, viņš ar kavalēriju

devās tam pretim.⁴² Zviedru tuvošanās Augusta II atbalstītājus sākotnēji nobiedēja – un tie atkāpās. Tas, ka Klodts viņiem nesevoja, bet pagriezās atpakaļ un cauri Šeduvai aizgāja uz Klovaiņiem, iedrošināja viņņēveckiešus un krievus, kuri iegāja Šeduvā un arī pagriezās uz Klovaiņiem. 1705. gada 5. janvāra [zv. st.] rītā zviedru izstādītais priekšpostenis ieraudzīja pretinieka avangardu, tādēļ Klodts deva rīkojumu bagāžu nosūtīt uz Jonišķiem, bet kavalēristus izkārtoja kaujas ierindā laukā pie Klovaiņiem. Tomēr uzbrukums nesevoja, tāpēc zviedri pavadīja bagāžas vezumus cauri mežņam, caur kuru gāja ceļš uz Jonišķiem, un vēlreiz izkārtojās kaujas ierindā. Saskaņā ar Lēvenhaupta pavēli gadījumos, kad ienaidnieka skaitliskais pārsvars acīmredzams, zviedriem bija jāatkāpjas uz Jonišķiem bez iesaistīšanās kaujā, tādēļ arī Klodts, kurš rēķināja, ka pretinieku ir piecas sešas reizes vairāk nekā zviedru, neuzbruka. Bet, tā kā arī krievi un lietuvieši neuzsāka nekādu darbību, Klodts lika atsākt maršu, bet arjergardam un kreisā flanga dragūniem Abo lēņa kavalērijas pulka pulkvežleitnanta Hinriha Johana Šaumana (*Schaumann*) vadībā deva pavēli uzbrukt mežmalā stāvošajam ienaidniekam. Pēc savstarpējas apšaudes zviedri devās uzbrukumā ar zobieniem un panāca, ka pretinieki metās bēgt, atstājot piecpadsmit kritušo. Zviedriem esot krituši divi un ievainoti četri vīri. Klodta vadītais kontingents apstājās jūdži pirms Jonišķiem, savukārt krievi un viņņēveckieši atkāpās uz Panevēžu, atstājot Klovaiņus zviedriem, kuri tur izvietoja posteni.⁴³ Pašās 1704. gada beigās zviedriem beidzot izdevās likvidēt divus mēnešus ilgo pasta sakaru pārtraukumu. Ziemassvētku dienā Lēvenhaupts Jonišķos deva rīkojumu Venerštedta dragūnu pulka majoram Joahimam Dankvartam (*Danckwart, Danquart*) ar 237 dragūniem un 250 vīriem no Igaunijas lēņa kavalērijas doties uz Palangu, atbrīvojot no pretiniekiem ceļus uz Liepāju un Mēmeli.⁴⁴

1705. gada sākumā Lēvenhaupts beidzot deva rīkojumu par viņa rīcībā esošā karaspēka došanos dziļāk Lietuvā. To noteica ne vien taktiskie mērķi, bet arī vēlme pēc iespējas taupīt provianta krājumus Kurzemē. Pats Lēvenhaupts Jonišķos, kur jau stāvēja pulkveži Venerštedts un Klodts, no Jelgavas ieradās 19. janvāra [zv. st.] vakarā. Nākamajā dienā tur tika sagaidīts arī Vidzemes muižniecības pulka (*Lieflaendische Adelsfahne*) pulkvedis Gabriels Horns ar vairāk nekā 1000 jātniekiem no Vidzemes. Izsūtījis daļu kājnieku Klodta vadībā ievākt kontribūcijas Šauļu apkaimē, janvāra beigās Lēvenhaupts ar pārējo armiju, ieskaitot stāresta Zavišas vīrus, devās uz Kuršēniem (*Kuršenai*; 20 km uz ZR no Šauļiem), kur zviedri ierīkoja magzīnu. Tur Lēvenhauptam pievienojās Klodts, un tālākais zviedru ceļš veda uz Ķelmi. Lēvenhaupts plānoja uzbrukt Raseņiem, kur februāra vidū bija jāsākas kārtējam Ogiņska sasauktajam seimikam.⁴⁵ Taču, kad zviedri februāra beigās tur nonāca, atklājās, ka seimika dalībnieki

un to apšargāt nosūtītās lietuviešu un krievu vienības, padzirdot par Lēvenhaupts tuvošanos, izklīduši.⁴⁶ Taču krievu dragūni un vairāki lietuviešu karogi bija devušies nevis atpakaļ uz ziemas dzīvokļiem Kedaiņos un Kauņā, bet gan uz Pluņģi (ap 50 km uz A no Palangas), kur tobrīd atradās majora Dankvarta vienība, kura atgriezās no Palangas un kurai bija pavēlēts apvienoties ar Horna jātniekiem, lai kopīgi dotos uz Ķelmi un tad pievienotos Lēvenhauptam. Pēc divu dienu un nakšu nepārtraukta marša krievi un lietuvieši 13. februāra [j. st.]⁴⁷ agrā rītā (starp plkst. 4 un 5) nonāca pie Pluņģes. Nokāpuši no zirgiem, viņi iegāja Pluņģē un sāka apšaudīt tirgus laukumā stāvošos zviedrus. Tomēr Dankvarts jau bija sagatavojies pretinieku sagaidīt, tādēļ apšaude lielu ļaunumu zviedriem nenodarīja. Drīz vien zviedri paši pārgāja uzbrukumā, un pilsētiņas nomalē notika kauja, kuras laikā krita vairāk nekā 200 krievu un lietuviešu, bet 25 tika saņemti gūstā.⁴⁸ Šī kauja guva diezgan plašu rezonansi, jo zviedri bija guvuši kārtējo uzvaru pār skaita ziņā pārāku ienaidnieku.⁴⁹

Kamēr Lēvenhaupts ar saviem galvenajiem spēkiem iedziļinājās Lietuvas teritorijā, zviedru pretinieki aktivizēja savu darbību Kurzemes tuvumā. Tā 12./22. februārī vairāki simti oģiņskieši bija nonākuši līdz Bauskas pils mūriem, tādēļ pils komandants Matiass Gustavs Stēls fon Holšteins bija spiests izkomandēt laikā Bauskā izvietoto pulkvežleitnanta Georga Reinholda Skoga dragūnu eskadronu, kurš sekoja lietuviešiem gandrīz līdz Žeimei, tomēr viņi no kaujas izvairījās.⁵⁰ Drīz pēc tam ap 60 lietuviešu izgāja cauri visai hercogistes teritorijai un iebruka zviedru kara komisāra – Rīgas namnieka Karla Tomasa Bērensa (*Behrens, Berens, Berendsen*) nomātajā Doles muižā. Oģiņskiešiem bija uzdots saņemt Bērensu gūstā, taču viņam pēdējā brīdī izdevās aizbēgt neapsegnota zirga mugurā. Padzirdējis par iebrukumu, Vidzemes dragūnu eskadrona komandieris pulkvežleitnants Magnuss fon Bremzens (*von Broemsen, Broems*) ar dažiem desmitiem savu vīru metās pakaļ minētajiem oģiņskiešiem un sekoja tiem pat desmit jūdzes, panākot jau Lietuvas teritorijā. Bremzens uzbrucis tiem kādā ciemā, dažus nogalinot, četrus saņemot gūstā un atgūstot nolaupītos zirgus. Ap to pašu laiku ap 100 oģiņskiešu Kurzemes pierobežā uzbruka J. K. Sapiēhas vēstnesim, kurš neliela zviedru eskorta pavadībā veda vēstules uz Kurzemi. Pēc trīs stundas ilgušās kaujas zviedri paglābās hercogistē, kur netālu no Auces sastapa lielāku zviedru vienību, kura bija izsūtīta ievākt kontribūciju.⁵¹

Lietuviešu aktivitātes un koncentrēšanās Kurzemes pierobežā, kā arī tuvojošais palu laiks lika Lēvenhauptam 1705. gada pavasarī vērsties atpakaļ. Turklāt ik pa brīdim pienāca ziņas, ka maskavieši gatavojot diversiju pret Kurzemē palikušajiem zviedriem un uzbrukšot, tiklīdz Lēvenhaupts aizies tālāk prom no tās robežām.⁵² Bez tam nevarēja izslēgt arī apdraudējumu Rīgai. Tādēļ pašā marta

sākumā Lēvenhaupts nosūtīja visus kājniekus Klodta vadībā un pusi no G. K. Šreiterfelda dragūnu pulka cauri Šauļiem uz Jelgavu, no kurienes Rīgas garnizonam piederīgajiem bija jāatgriezās Vidzemē.⁵³ Savukārt kavalērija un atlikušie dragūni paša ģenerālmajora vadībā devās rietumu virzienā un cauri Liepājai un Skrundai Jelgavā atgriezās marta beigās. Tā kā Jelgavā un tās apkaimē trūka gan vietas, gan arī provianta un furāžas, tad kavalērija tika izvietota dzīvokļos Palangas apkaimē un hercogistes Kurzemes daļā un Piltenes apgabalā, bet daļa Helsinku (J. Knorringa) un Uplandes (A. L. Lēvenhaupts) pulku kājnieku nosūtīta uz Saldu un Skrundu.⁵⁴ Šķīdoņa sākšanās atturēja arī krievus no aktīvākas darbības pret Lēvenhauptu. Taču cara armija turpināja koncentrēties Lietuvas lielkņazistes teritorijā. 1705. gada martā Viļņā un Kauņā uzturējās Aleksandrs Meņšikovs, kurš inspicēja K. Ē. Rennes vadītos dragūnu un kavalērijas pulkus. Aprīļa sākumā Meņšikovs no Viļņas devās uz Polocku un Vitebsku, kur tika izvietota daļa krievu armijas.⁵⁵

Zviedru atgriešanās ziemas dzīvokļos netraucēja lietuviešiem atkal tuvoties Kurzemes robežām. Daļa no viņiem bāzējās Jonišķos, no kurienes veica reidus pierobežas rajonos – galvenokārt provianta meklējumos. Pašās marta beigās lietuvieši uzdūrās no Dobeles pils izkomandētajiem 40 vīriem leitnanta Jakoba Kamnica (*Camnitz*) vadībā,⁵⁶ kuriem bija dota pavēle veikt eksekūcijas Dobeles apkāmes muižās. Taču zviedri aizgāja pārāk tālu uz dienvidiem un pie Vieķšņiem (*Vieķšņiai*; 13 km no Mažeikiem un 17 km no Latvijas robežas) sastapās ar lietuviešiem, kurus vadīja virsnieki Komars un Dauburs. Šoreiz zviedri cieta sakāvi, zaudējot ap 20 kritušo, bet pārējos lietuvieši saņēma gūstā, par ko bija ļoti neapmierināts Lēvenhaupts.⁵⁷

Nākamie trīs mēneši karojošajām pusēm pagāja, gatavojoties vasaras kampaņai. Lēvenhaupts visu aprīli pavadīja Rīgā, kur noturēja arī ģenerālo kara padomi. Maija sākumā uz Kurzemi (uz Embūtes un Valtaiķu draudzēm) tika atsauktas Žemaitijā atstātās daļas pulkvežu G. Horna un A. Venerštedta vadībā, jo Lietuvā tās vairs nespēja iegūt pietiekami daudz provianta. Problēmas ar provianta sagādi bija arī cara armijai, kura tika izvietota Pleskavas apgabalā un Baltkrievijā gar Daugavu un kuras skaitliskais sastāvs pieauga ar katru dienu. Savukārt lietuvieši pulcējās ap Šauļiem, kur ierīkoja savu magazīnu. Lieki atgādināt, ka daļu provianta lietuvieši ievāca Kurzemes hercogistē – Mežmuižā (Augstkalnē), Sesavā, Jaunsaulē, Saukā un citur, protams, neiztiekot bez laupīšanām un varasdarbiem.⁵⁸ Maija sākumā zviedriem izdevās atriebties ogiņskiešiem par sakāvi pie Vieķšņiem, kad no Jelgavas izkomandētais Karēlijas kavalērijas pulka majors Kristofers Freidenfelds (*Freudenfeld*) ar 96 jātniekiem 6./16. maija agrā rītā uzbruka Jonišķos stāvošajiem lietuviešiem un tai pašā dienā atgriezās ar deviņiem gūstekņiem.⁵⁹

Pēc atgriešanās Jelgavā A. L. Lēvenhaupts kopā ar pulkvedi J. Knoringu apsprieda aizsardzības plānus pret iespējamo krievu iebrukumu. Lai samazinātu krievu armijai apgādes iespējas, Lēvenhaupts 6./16. maijā izdeva patentu hercogistes iedzīvotājiem, saskaņā ar kuru visi labības un pārtikas krājumi bija jānogādā zviedru magazinās Liepājā, Jelgavā vai Rīgā,⁶⁰ atstājot sev tikai minimumu sējai un iztikai.⁶¹ Lēvenhaupts bažām bija nopietns pamats, jo gan spiegi, gan tirgotāji ik dienas pienesā ziņas, ka krievi Polockā un Vitebskā vācot kopā strūgas, lai pa Daugavu transportētu lielgabalus un bagāžu līdz Rīgai, un, pirms uzbrukt Rīgai, cars gribot sakaut Lēvenhaupts korpusu Kurzemē.⁶² To apliecināja arī Pētera I rīkojums ģenerālfeldmaršalam Borisam Šeremetjevam nosūtīt visus pulkus uz Druju, bet pašam doties uz Vitebsku, kur drīzumā ieradīsies arī pats cars.⁶³ Bet, kamēr krievi vēl neko nepasāka, Lēvenhaupts mēģināja novērst lietuviešu iebrukumus pierobežā, tāpēc jūnija sākumā pavēlēja pulkvedim Hornam pārvietot daļu kavalērijas un dragūnu no hercogistes rietumiem un izvietot tos Emburgā un gar Lielupes kreiso krastu.⁶⁴ Taču, šķiet, rīkojums palika nerealizēts, jo zviedru plāni jūnija vidū mainījās.

Pēc tam kad Polijā karaļa Staņislava Leščinska atbalstītāji izsludināja seima sanākšanu Varšavā 1705. gada jūlijā, Lēvenhaupts atļāva rīkot Žagarē Žemaitijas seimiku, kurā bija jāievēlē delegāti uz seimu, soloties to apsargāt ar zviedru spēkiem.⁶⁵ Šim nolūkam tika nosūtīts majors Freidenfelds ar dažiem simtiem jātnieku, kam drīz vien palīgā tika norīkots Tērvetē stāvošais pulkvežleitnanta Gerharda Frīdriha Plātera (*Plater, Plate*) eskadrons, kā arī ap 100 vīru no Sapiehas armijas rotmistra Pilsudska vadībā. Zviedri padzina oģiņskiešus no Jonišķiem un izvietojās Mežmuižā un Žagarē.⁶⁶ Žagari Lēvenhaupts arī izvēlējās par sava korpusa pulcēšanās vietu. Jūnija otrajā pusē viņš izdeva virkni rīkojumu, pavēlot Kurzemē stāvošajiem kavalēristiem un dragūniem doties uz Žagari. No Liepājas tika izsaukts kājnieku bataljons (400 vīru) pulkvežleitnanta Oto Ērenberga vadībā, no Bauskas bataljons (200 vīru) majora Johana Kristiana Zasa (*Sass*) vadībā, no Jelgavas daļa Helsinku un Lēvenhaupts pulku kājnieku pulkvežleitnanta Kristiana Briknera (*Brückner, Bruchmer*) vadībā.⁶⁷ Lielākā daļa zviedru karaspēka nonāca Žagarē un tās apkaimē jūlija pirmajās dienās, vēl tika gaidīti G. Horna un G. K. Šreiterfelda komandētie jātnieki un palīgspēki no Rīgas – 4. jūlijā [zv. st.] maršu uz Kurzemi uzsāka 1000 kājnieku pulkveža Berenda Oto Štakerberga (*Stackelberg*) vadībā, bet iepriekš turp jau bija devies pulkvežleitnanta Jakoba Kaulbarsa komandētais Sāremā dragūnu eskadrons. Savukārt M. Bremzena eskadronu no Rīgas vispirms nosūtīja ievākt proviantu Jaunjelgavas apkaimē.⁶⁸

Lēvenhaupts vēlmi tikties ar ienaidnieku kaujas laukā veicināja pienākošās ziņas, ka cars virza pret Rīgu un Kurzemi nevis visu armiju, bet gan tikai 20 000 vīru. Patiesībā krievu skaits bija gandrīz

uz pusi mazāks, jo 1705. gada 15. jūnijā [kr. st.] Polockā noturētajā kara padomē tika nolemts pret Lēvenhauptu sūtīt ģenerālfeldmaršalu Borisu Šeremetjevu ar vairākiem dragūnu pulkiem un tatāru un baškīru palīgvienībām, kā arī ģenerālmajora Džona Čembersa (*Chambers*; krievu avotos Ivans Ivanovičs Čamberss) kājnieku brigādi (3 pulki), kamēr krievu galvenajiem spēkiem cauri Viļņai bija jādodas uz Grodņu, lai apvienotos ar Augusta II armiju.⁶⁹ Stratēģiskā ziņā Šeremetjevam bija dots uzdevums atgriezt Lēvenhaupta korpusu no Rīgas un nodrošināt krievu armijas komunikācijas līnijas cauri Lietuvai un Kurzemei.

Ejot gar Daugavas kreiso krastu, jūlija sākumā krievi pienāca pie Jēkabpils, kur atpūtināja infantēriju, bet kavalērija vairākas dienas pavadīja Seces un Sērenes pļavās. Vēl 4. jūlijā [zv. st.] Jaunjelgavā uzturējās Bremzens, kurš ziņoja par ienaidnieka tuvošanos un ar savāko proviantu devās uz Žagari,⁷⁰ bet jau pēc pāris dienām Jaunjelgavā parādījās krievi. Tālāk viņi devās Mežotnes virzienā un pārcēlās pāri Lielupei, bet 1400 jātniekus ģenerālmajora Rūdolfa Fēliksa Bauera (krievu avotos Rodion Hristianovič Bour) vadībā Šeremetjevs nosūtīja uz Jelgavu. Minētā vienība iebruka Jelgavas pilsētā 12. jūlija [kr. st.]⁷¹ naktī plkst. 2, ātri pārvarot pussabrukušos vaļņus un sakapājot pie vārtiem izvietotos sargus. Pēc aculiecinieku stāstītā, krievi nogalināja visus, kas izskatījušies pēc zviedriem vai bijuši tērpti zilā (zviedriem bija zili mundieri. – Aut. piez.). Lai gan galvenajā sardzē (*Haupt-Wache*) zviedri sīvi pretojās, tomēr tika pievārēti – un liela daļa no tiem, kuri mēģināja glābties peldus pāri Driksai, tikusi nošauta. Tikai nedaudziem izdevies patverties pilī. Kā trofejas krievi ieguva dažus gūstekņus, divus lielgabalus un deviņus karogus. Uzbrukt pilij krievi neuzdrošinājās un pēc dažām stundām Jelgavu atstāja.⁷² Tajā pašā dienā plkst. 7 no rīta ziņu par krievu operāciju Jelgavā saņēma Lēvenhaupt, kurš tikai iepriekšējā vakarā bija ieradies Žagarē pie armijas. Kā vēlāk savā dienasgrāmatā rakstīja Helsinku pulka fēnrihs Roberts Petre, pulkveža Knoringa sūtītais vēstnesis esot ziņojis, ka no 592 Jelgavā (pilī un pilsētā) tobrīd esošajiem zviedriem tikuši nogalināti 276 un ievainoti seši.⁷³

Pēc bēdīgās vēsts saņemšanas Lēvenhaupta deva pavēli doties maršā vēl tajā pašā dienā. Kājniekus ar pulkvedi Štakerbergu priekšgalā viņš atstāja pie Mūrmuižas, kur tiem bija jāgaida turpmākie rīkojumi, bet pats ar jātniekiem devās uz Jelgavu. Taču, pienācis pie Jelgavas 14. jūlija [zv. st.] rītā un uzzinājis par ienaidnieka aiziešanu, Lēvenhaupts līdz plkst. 5 pēcpusdienā atpūtināja zirgus un tad devās atceļā, neraugoties uz lietaino nakti, un nākamās dienas rītā pievienojās infantērijai.⁷⁴ Drīz vien izlūki atnesa ziņas par krievu tuvošanos, tādēļ zviedri izkārtojās kaujas gatavībā – flangos tika nolikta kavalērija, centrā artilērija un kājnieki, bet aizmugurē nelielu daļu vienību izvietoja pamišus un ar atstarpēm. Zviedriem labajā

pusē atradās purvs, bet kreisajā – upe. Kopumā Lēvenhauptam bija ap 3000 kājnieku un ap 4000 jātnieku, ieskaitot 300 Sapiēhas armijas lietuviešus Vladislava Bilēviča (*Billewicz*) vadībā. Savukārt Šeremetjevs ar saviem 10 000 vai nedaudz vairāk vīru (zviedri gan bija pārliecināti, ka nāk 20 000), uzzinot, ka Lēvenhaupta armija stāv dabiski labi nocietinātā vietā (mežainā apvidū aiz upes), tomēr nolēma doties pretī ienaidniekam un nākamās dienas pēcpusdienā jau nonāca tiešā zviedru tuvumā. Lai gan krievi arī bija izkārtoti kaujas ierindā, Šeremetjevs nevēlējās uzsākt kauju, bet gan plānoja turpat pārņemt, lai no rīta izmānītu pretinieku no viņa labajām pozīcijām. Taču dragūnu pulkveži Semjons Kropotovs un Ivans Ignatjevs, ieraudzījuši, ka Lēvenhaupta armija sāk kustību (Lēvenhaupta izvirzīja uz priekšu 4 kavalērijas vienības), nodomāja, ka zviedri dodas prom, un tāpēc metās uzbrukumā bez Šeremetjeva pavēles. Tādējādi izraisījās sīva kauja, kura ilga vairāk nekā četras stundas. Iestājoties naktij, krievi atkāpās, atstājot 13 lielgabalus, daļu vezumu un nogalinot Jelgavā saņemtos zviedru gūstekņus.⁷⁵ Lai gan zaudējumi abām pusēm bija apmēram līdzīgi,⁷⁶ krievi nākamajā dienā neatsāka karadarbību, bet gan vēl naktī steidzīgi atkāpās, tādējādi atstājot uzvaru Lēvenhauptam.⁷⁷ Drīz vien viņi nonāca Biržos un pēc tam provianta trūkuma dēļ devās vēl tālāk līdz pat Anīkšciem (*Anykščiai*; ap 100 km uz D no Biržiem). Savukārt zviedri pāris dienu pēc kaujas aizgāja uz Jelgavu.

Ziņa par Šeremetjeva atkāpšanos Pēteri I sasniedza Viļņā. Drīz vien cars norīkoja uz Kurzemi ģenerālmajoru K. Ē. Renni, bet pats kopā ar leibgvardes 13 bataljoniem izgāja no Viļņas 1. augustā [kr. st.]. Lai ātrāk virzītos uz priekšu, kājnieki tika sēdināti zirgos pa divi. Atpakaļ devās arī Šeremetjevs. Būdams Biržos, 7. augustā [kr. st.] Pēteris I pavēlēja Rennem ierasties pēc divām dienām Bārbelē, lai apvienotos ar Šeremetjevu, viņiem sekoja arī pats cars. Tālāk krievi virzījās uz Jelgavu.⁷⁸ Krieviem neizdevās atkal aplenkt Lēvenhauptu, kurš neilgi pirms tam bija aizvedis lielāko daļu korpusa pāri Daugavai pie Rīgas, atstājot Jelgavā tikai 600 vīru pulkveža Jērāna Knorringa vadībā. Lēvenhaupta, neraugoties uz Šeremetjeva straujo atkāpšanos uz Lietuvu, bija pārliecināts, ka krievi atgriezīsies, tāpēc bija gatavs veikt ātrus manevrus.⁷⁹

1705. gada 13. augustā [kr. st.] pie Jelgavas pienāca krievu avangards pulkveža Gebharda Kārļa Pflūga vadībā. Ne bez pretošanās zviedri pameta pilsētu un patvērās pili. Nākamajā dienā pienāca galvenie krievu spēki, kurus vadīja infantērijas ģenerālis kņazs Aņikita Repņins. Pēteris I piedalījās kampaņā kā Preobraženskās pulka grenadieru rotas kapteinis, taču neapšaubāmi, ka tieši caram bija noteicošais vārds Jelgavas aplenkumā un Kurzemes hercogistes ieņemšanā. Drīz vien krievi bloķēja arī pili, taču bez smagās artilērijas neko daudz zviedriem padarīt nespēja, tādēļ cars pavēlēja atgādāt aplenkuma lielgabalus pa Daugavu no Polockas. Gaidīt nācās vairāk nekā divas nedēļas, un

31. augustā [kr. st.] krievi beidzot uzstādīja atvestos lielgabalus. Tā kā zviedri neizrādīja vēlmi padoties, 2. septembrī [kr. st.] sākās apšaude, kas drīz vien nesa gaidītos rezultātus. Jau nākamās dienas vakarā pēc sarunām tika noslēgts kapitulācijas akts, kuru krievu vārdā parakstīja A. Repņins, bet zviedru – komandants J. Knorrings.⁸⁰ Nākamajā rītā⁸¹ pilī iegāja cars Pēteris I ar Preobraženskas pulku. Pretēji solījumam tūlīt pat atlaist garnizonu ar ieročiem un proviantu uz Rīgu, tā aiziešana tika aizkavēta uz 36 stundām, labie ieroči atņemti, to vietā izsniedzot nederīgus, bet zviedru zaldāti atstāti gandrīz bez pārtikas, tāpēc vairāk nekā 20 pārgājuši cara dienestā.⁸²

Tūlīt pēc Jelgavas kapitulācijas cars nosūtīja vairākus pulkus ieņemt Bausku, kurā bija palikuši tikai 250 vīri pulkvežleitnanta M. G. Stēla fon Holšteina vadībā. Pēc salīdzinoši nelielas pils apšaudes un bombardēšanas 1705. gada 12. septembrī [kr. st.]/13. septembrī [zv. st.] tika noslēgts padošanās akts, kuru no krievu puses parakstīja ģenerālmajors Dž. Čemberss. Nākamajā dienā krievi iegāja pilī. Pēc trim dienām, kad pilnībā tika pabeigta pils un pilsētas pārņemšana, zviedrus bez lieliem eksciesiem atlaida uz Rīgu, bet krievi Bauskā atstāja pulkvedi Nikolaju Balku (*Balck*) ar kājnieku bataljonu un dragūnu pulku.⁸³ Jau augusta beigās maskavieši bija izvietojuši garnizonu arī Tukumā, bet Daugavas krastā iepretim Ikšķilei, kuras apkārtnē tolaik bija izvietota lielākā daļa no Kurzemes izvestās kavalērijas, ierīkoja divas baterijas un apšaudīja zviedrus. Taču, kad zviedri uzsāka atbildes uguni, maskavieši baterijas atstāja. Nelielas sadursmes starp krieviem un zviedru izsūtītajām izlūku vienībām notika Olaines apkaimē, taču Kobronskansti krieviem neizdevās ieņemt. Tāpat neieņemts palika Daugavgrīvas cietoksnis. Tomēr hercogisti cara armija okupēja pilnībā. Pie Liepājas, Ventspils un Kuldīgas nekāda karadarbība nenotika, jo turienes zviedru garnizoni jau laikus bija evakuējušies uz Rīgu pa jūru. Hercogistes Kurzemes daļas iedzīvotājiem gan lielas problēmas sagādāja lietuvieši, kuri militārajās operācijās Kurzemē tolaik tieši nepiedalījās, taču kārtējo reizi nebija atturami no laupīšanām. Sevišķi tas sakāms par pulkveža Bjejancka (*Biegantzky*) Skodā izvietotajiem dragūniem, kuri laupīja lopus Krūtes un citās muižās, aizejot līdz Tadaikšiem, kur vairākus laupītājus arestēja no Liepājas izsūtītie krievu dragūni. Ciņai ar laupītājiem pulcējās arī vietējie muižnieki kopā ar zemniekiem, oktobra sākumā bez asinsizliešanas padzenot lietuviešus no Vaiņodes apkaimes. Jāsaka, ka krievu virspavēlniecība Kurzemē noraidīja G. A. Ogiņska lūgumu ierādīt sabiedrotajiem lietuviešiem ziemas dzīvokļus Kurzemē un aktīvi nodarbojās ar marodieru izķeršanu, galvenokārt jau tādēļ, lai varētu veiksmīgāk atrisināt pašu armijas apgādi.⁸⁴

Pēteris I ar daļu armijas izgāja no Jelgavas jau 12. septembrī [kr. st.], t. i., vēl pirms Bauskas ieņemšanas, dodoties Grodņas virzienā. Tai pašā dienā prom devās arī Šeremetjevs, kuram cars uzdeva tikt

galā ar dumpi Astraļaņā, savukārt Repņins sekoja caram uz Grodņu pēc nepinām trim nedēļām. Kurzemē tika atstāts ap 10 000–12 000 vīru, uzticot virsvadību uzreiz diviem ģenerāļiem – kavalērijas ģenerālleitnantam Georgam Gustavam fon Rozenam (*von Rosen*) un jau iepriekš minētajam ģenerālmajoram Rūdolfam Fēliksam Baueram. Apskatāmajā laikā lielāka nozīme gan bija tieši Baueram, jo Rozena cars oktobra beigās izsauca pie sevis uz Grodņu, un viņš atgriezās Jelgavā tikai 1706. gada janvārī.

1705. gada beigās pagāja, abām pusēm gatavojoties atvairīt ienaidnieka uzbrukumu. Lēvenhaupts oktobrī izvietoja vairumu kājnieku pulku Vidzemē, bet jātniekus nosūtīja uz Vidzemes robežām, ar uzdevumu iegūt proviantu un furāžu no ienaidnieka. Zviedri veica reidus ne tikai krievu varā esošās Tērbatas apkaimē, bet arī iegāja krievu teritorijā pie Pečoriem un Izborskas. Novembrī Rīgā noturētajā kara padomē zviedru virspavēlniecība pēc trīs dienu ilgām debatēm nolēma pieturēties pie aizsardzības taktikas un Kurzemē neiebrukt, ko pamatoja ar mundieru un ieroču trūkumu un citām problēmām, kas ziemas apstākļos nestu lielus dzīvā spēka zaudējumus, bet maz labuma, jo krievi varētu ātri izsaukt papildspēkus no Lietuvas. Taču, lai uzturētu ienaidniekā pastāvīgu trauksmi un pastiprinātu Rīgas aizsardzību, Lēvenhaupts rudens beigās – ziemas sākumā izsauca uz Rīgu līdz tam provincē izvietotos kājnieku pulkus, neizslēdzot varbūtību, ka krievi pēc Daugavas aizsāšanas varētu mēģināt uzbrukt.⁸⁵

Savukārt krievi infantērijas koncentrēšanu Rīgā uzskatīja par zīmi, ka zviedri gatavojas uzbrukt viņiem, par ko Bauers ziņoja caram 1705. gada 23. novembrī [kr. st.], piebilstot, ka esot gatavs ienaidnieku atvairīt. Satraucies par zviedru aktivitātēm pie Tērbatas un krievu teritorijās, kā arī par draudiem kontingentam Kurzemē, Pēteris I jau 25. novembrī [kr. st.] Grodņā deva pavēli Baueram tūlīt pēc ledus izveidošanās Daugavā sūtīt vienības uz Rīgas apriņķi un to postīt, lai tādējādi atvilktu zviedrus no Krievijas robežām, taču vienlaikus lika rīkoties uzmanīgi, lai nezaudētu daudz zaldātu. Tomēr Bauers šo pavēli līdz gada beigām izpildīt tā arī nespēja, jo, kad krievi jau bija sagatavojušies doties pāri Daugavai uz Vidzemi, iestājās ilgstošs atkusnis.⁸⁶

Arī nākamā – 1706. gada sākums neiezīmēja būtiskas izmaiņas hercogistes stāvoklī, taču Kārļa XII kārtējā uzvara pār sakšiem un pārmaiņas starptautiskajā situācijā lika caram 1706. gada aprīlī izvest savu kontingentu no Kurzemes. Drīz vien hercogistē atkal ienāca zviedri, un līdz ar to sākās jauns zviedru okupācijas posms, kas ilga līdz 1709. gada otrajai pusei. Lai gan šajā periodā lielas kaujas hercogistes teritorijā vairs nenotika, karadarbība tās tiešā robežu tuvumā nenorima, un arī no Lietuvas puses joprojām notika Augusta II atbalstītāju iebrukumi. Taču pilnīgākai notikumu gaitas izpratnei šajā laika posmā nepieciešami turpmākie pētījumi dokumentu krātuvēs.

ATSAUCES UN PIEZĪMES

- ¹ 1704. g. 10. augustā [zv. st.] A. L. Lēvenhaupts no Papiles (*Papilys*; ap 20 km uz DA no Biržiem) nosūtīja Kārlim XII vēstuli, kurā ierosināja veikt reidu līdz Viļņai un vispār turēt Lietuvā pastāvīgu 2000–3000 vīru lielu kontingentu. – Latvijas Valsts vēstures arhīvs (turpmāk – LVVA), 7349. fonds, 1. apraksts, 307. lieta, 205.–208. lp. Atbildi uz šo un citiem saviem ziņojumiem Lēvenhaupts nesaņēma, jo vēstules ceļā acīmredzot tikušas pārķertas. Turklāt militārā situācija 1704. g. rudenī veidojās tāda, ka Lēvenhaupts neuzdrošinājās aiziet tālu no Kurzemes un Rīgas.
- ² 1704. g. jūlijā prozvidriskā Varšavas konfederācija ievēlēja par Polijas karali 27 gadus veco Poznaņas vaivadu Staņislavu Leščinski, taču ne Augusts II ar saviem piekritējiem, ne Pēteris I šo faktu neuztvēra kā nopietnu šķērslī savai darbībai.
- ³ Par bumbām tolaik sauca liela kalibra lodes, kas bija pildītas ar šaujampulveri un ar kurām šāva no mortīrām. Parastas lielgaballodes bija bez tukšuma vidū. Ar pulveri pildītas mazāka kalibra lodes, kuras šāva no lielgabaliem un haubicēm, sauca par granātām. Kaujas laikā granātas meta arī ar rokām – šim nolūkam pulkos veidoja atsevišķas speciālas grenadieru vienības.
- ⁴ Majora J. J. Vrangēļa ziņojums K. G. Frēliham no nometnes pie Biržiem 1704. g. 26. augustā/5. septembrī. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 329. l., 21.–23. lp.
- ⁵ K. G. Frēliha vēstule A. L. Lēvenhauptam 1704. g. 13./23. septembrī. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1281. l., 181. lp.
- ⁶ Formāli šī īpašuma mantiniece bija pēdējās Biržu Radzivilu līnijas pārstāves Ludvigas Karolīnas un viņas vīra – Pfcaldas-Neiburgas firsta mazgadīgā meita. Taču uz to pretendēja arī Sapiehas.
- ⁷ Accords-Puncten. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 325. l., 66., 67. lp. Līgumu arī iespieda kā avīzes “Rigische Novellen” pielikumu. Pēc līguma noslēgšanas 300 vīru no Biržu garnizona pārgāja Sapiehas dienestā, taču jau pēc pāris mēnešiem lielākā daļa no viņiem atkal pārgāja pretējā pusē.
- ⁸ Pārsūtot uz Rīgu 38 Biržos iegūtos vara lielgabalus, A. L. Lēvenhaupts lūdza K. G. Frēlihu atsūtīt uz Biržiem palīgā inženierleitnanta Judica (*Juditz*) komandai vēl divus pieredzējušus mīnētājus. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 307. l., 233.–236. lp.
- ⁹ J. Ā. Klodta ziņojumi K. G. Frēliham no Ikšķiles un Sēlpils 1704. g. 29. jūlijā – 22. augustā [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 326. l., 24., 27.–34., 48.–59. lp.
- ¹⁰ A. Venerštedta ziņojums A. L. Lēvenhauptam. Kupišķos, 1704. g. 21. septembrī/1. oktobrī. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 7., 8. lp.
- ¹¹ Par demolēšanas gaitu un ienaidnieka kustību sk. A. Gertena ziņojumus A. L. Lēvenhauptam. Biržos, 1704. g. 19. septembrī – 9. oktobrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1278. l., 24.–53. lp.; A. Venerštedta ziņojumi A. L. Lēvenhauptam no Pandeles un Biržiem 1704. g. 3., 10. oktobrī. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 15., 16., 31., 32. lp.; M. G. Stēla fon Holšteina vēstules A. L. Lēvenhauptam. Bauskā, 1704. g. 11., 13. oktobrī. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1371. l., 395. lp.; 7349. f., 1. apr., 307. l., 289.–291. lp.
- ¹² A. L. Lēvenhaupta vēstule K. G. Frēliham. Jelgavā, 1704. g. 4./14. oktobrī. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 307. l., 251., 252. lp.
- ¹³ Starp zviedru un krievu kalendāru tolaik pastāvēja vienas dienas atšķirība, tādēļ starpība ar jauno stilu zviedriem bija 10 dienas, bet krieviem – 11.

- ¹⁴ Pēc G. A. Ogiņska lūguma pie krievu-poļu līguma tika pievienots papildpunkts, kurā krievi solīja sniegt tūlītēju palīdzību lietuviešiem cīņās pret zviedriem Vidzemē, Kurzemē un Žemaitijā. Saskaņā ar to cars nosūtīja uz Lietuvu vairākus pulkus. – Письма и бумаги императора Петра Великого. – Т. 3. – Санкт-Петербург, 1893. – С. 667, 670.
- ¹⁵ Kā ziņoja avīze “Rigische Novellen” (1704. g. Nr. 81, 82), oktobra vidū krievi ieradās Viļņā un Kauņā. Savukārt krievu armijas lielākā daļa izvietojās ziemas dzīvokļos Pleskavas, Polockas un Vitebskas apkaimē, abas pēdējās pilsētas tolaik atradās Lietuvas lielkņazistes sastāvā.
- ¹⁶ Šis bataljons, kas veidoja nedaudz mazāk par pusi no P. Banera pulka, pulkvežleitnanta Otto Ērenberga (*Ehrenberg*) vadībā devās ceļā no Liepājas 1704. g. 15./25. oktobrī un pēc 8 dienām ieradās Dobelē. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1362. l., 103., 315., 317. lp.
- ¹⁷ A. L. Lēvenhaupta vēstule K. G. Frēliham 1704. g. 14./24. oktobrī. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 307. l., 285.–287. lp.
- ¹⁸ J. Ā. Klodta un A. L. Lēvenhaupta vēstules K. G. Frēliham 1704. g. 22., 23. oktobrī [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 326. l., 64. lp.; 307. l., 301.–304. lp.
- ¹⁹ A. L. Lēvenhaupta vēstule K. G. Frēliham. Jelgavā, 1704. g. 23. oktobrī/2. novembrī. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 307. l., 304.–307. lp.
- ²⁰ A. L. Lēvenhaupta pateicības vēstule K. G. Frēliham. Jelgavā, 1704. g. 28. oktobrī [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 307. l., 322., 323. lp.; B. O. Štakerberga vēstule A. L. Lēvenhauptam. Rīgā, 1704. g. 30. oktobrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1282. l., 27. lp. Pēc Tērbatas krišanas tajā dislocētais zviedru garnizons tika sadalīts starp Rīgu un Rēveli (tag. Tallinu), tādēļ Frēlihs labprāt nosūtīja daļu karaspēka uz Kurzemi, jo tas atviegloja apgādes problēmas.
- ²¹ A. Venerštedta korpusa un K. Zavišas spēku sastāvs. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 74., 78., 79., 90., 94. lp.; 7349. f., 1. apr., 329. l., 54. lp.
- ²² 1704. g. 28. oktobrī [zv. st.] Liepājas komandants Pērs Baners sūdzējās A. L. Lēvenhauptam, ka ienaidnieks pie Palangas esot pilnībā pārtraucis zviedru sakarus ar Mēmeli. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1362. l., 327. lp. 1704. g. 29. novembrī [zv. st.] A. L. Lēvenhaupts sūdzējās K. G. Frēliham, ka no Kārļa XII nav saņēmis atbildes uz savām vēstulēm, kurās ziņojis par situāciju šajās provincēs. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 307. l., 359., 360. lp.
- ²³ P. Baners ziņoja A. L. Lēvenhauptam no Liepājas 1704. g. 23. oktobrī [zv. st.], ka Zavišas vadītais Sapiehas karaspēks esot satiesis ar 6000 krievu un 3000 lietuviešu. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1362. l., 323., 324. lp.; Rigische Novellen. – 1704. – Nr. 83, 87. G. Nordbergs savā Kārļa XII biogrāfijā atzīmēja, ka esot kritis un sagūstīts ap 200 Zavišas vīru. – *Nordberg G. Leben Carls des Zwölften Königs in Schweden. – Erster Theil. – B. v., 1745. – S. 578.* Savukārt krievi ziņoja, ka Višņeveckis un Pflūgs esot sakāvuši 30. oktobrī [kr. st.] pie Salantiem ap 5000 zviedru un 28 karogus Sapiehas lietuviešu, saņemot daudz gūstekņu, 6 lielgabalus, 3000 vezumu un 10 000 zirgu. – Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 709, 712, 713. Jāsaka, ka zviedru avotos netiek minēts, ka šajā kaujā būtu piedalījušies arī zviedru karavīri, turklāt nesaskan ziņas par kaujas laiku un dalībniekiem, piemēram, nav skaidrs, vai tajā piedalījās arī M. Višņeveckis un G. A. Ogiņskis.
- ²⁴ T. Bevermans 1702.–1704. g. pārzināja zviedru magazīnu Ventspilī, 1704. g. septembrī tika nosūtīts uz Biržiem, bet 1704. g. beigās un 1705. g. sākumā rūpējās par magazīnu Jonišķos.

- ²⁵ A. Venerštedta ziņojumi A. L. Lēvenhauptam no Mežmuižas un Stuņģiem 1704. g. 3., 4., 6. novembrī [zv. st.]; A. Venerštedta paziņojums par kontribūciju ievākšanu. Stuņģos, 1704. g. 4. novembrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 66.–71. lp.; 1364. l., 246., 247. lp.
- ²⁶ LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 74., 75. lp.
- ²⁷ Kopumā, pēc spiegu ziņām, M. Višņevcka pakļautībā tolaik esot bijuši 40 karogi lietuviešu un 5000 krievu. Daļa no viņiem jau bija izvietojusies ziemas dzīvokļos Polijas robežu tuvumā, taču, padzirdot par gaidāmo Lēvenhaupta iebrukumu, sākuši atkal sanākt kopā un virzīties uz ziemeļiem.
- ²⁸ A. Venerštedta ziņojums A. L. Lēvenhauptam. Stuņģos, 1704. g. 9. novembrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 82. lp.
- ²⁹ A. Venerštedta ziņojums A. L. Lēvenhauptam. Meškuičos, 1704. g. 13. novembrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 92. lp.
- ³⁰ A. Venerštedta ziņojumi A. L. Lēvenhauptam no Mežmuižas, Stuņģiem un Meškuičiem 1704. g. 4., 8., 14. novembrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 69., 74.–76. lp.; 7349. f., 1. apr., 329. l., 40., 41. lp.
- ³¹ A. L. Lēvenhaupta vēstule Zviedrijas karalienei. Jelgavā, 1704. g. 23. novembrī [zv. st.]. Melnraksts. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1125. l., 22. lp.
- ³² J. Ā. Klodta vēstule K. G. Frēliham. Jonišķos, 1704. g. 18. novembrī [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 326. l., 71.–73. lp.
- ³³ A. Venerštedta ziņojumi A. L. Lēvenhauptam un K. G. Frēliham no Meškuičiem 1704. g. 18., 19., 20. novembrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 94., 95., 98.–101. lp.; 7349. f., 1. apr., 329. l., 54., 55. lp.; J. Ā. Klodta un A. L. Lēvenhaupta vēstules K. G. Frēliham attiecīgi no Jonišķiem un Jelgavas 1704. g. 20., 21. novembrī [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 326. l., 74.–76. lp.; 307. l., 347.–349. lp.
- ³⁴ J. Ā. Klodta vēstule K. G. Frēliham. Jonišķos, 1704. g. 1. decembrī [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 326. l., 81. lp.
- ³⁵ 1704. g. 16./27. novembrī Pēteris I no Narvas deva rīkojumu B. Šeremetjevam, kurš tobrīd uzturējās Pleskavā, pēc upju aizsalšanas nosūtīt kavalēriju uz Kurzemi pret Lēvenhauptu. – Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 192, 710.
- ³⁶ Kedaņos izvietotā grupējuma komandieris bija kavalērijas ģenerālleitnants, kurzemnieks pēc izcelsmes Karls Ēvalds fon Renne (*Rönne*). Bez tam tika gaidīta infantērijas un artilērijas ierašanās. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 122., 152., 153. lp.; 1283. l., 78. lp.; 1368. a l., 19., 22., 23. lp.; 7349. f., 1. apr., 326. l., 89.–94. lp.
- ³⁷ A. Venerštedta vēstule A. L. Lēvenhauptam. Jonišķos, 1704. g. 29. novembrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 117. lp.
- ³⁸ Kara komisāra Johana Hileboldta (*Hilleboldt*) ziņojums K. G. Frēliham. Jonišķos, 1704. g. 9. decembrī [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 329. l., 60.–62. lp.
- ³⁹ Šiem 4000 vīriem nepieciešamības gadījumā zviedri varēja piepulcēt vēl 2000, kuri bija atstāti garnizonos Bauskā, Jelgavā un Liepājā. Minētos skaitļus uzdeva pats A. L. Lēvenhaupts savā memoriālā Kārlim XII, kuru viņš sastādīja Jonišķos 1704. g. 23. decembrī [1705. g. 2. janvārī j. st.] un kurā jautāja, kā viņam rīkoties ienaidnieka uzbrukuma gadījumā, un lūdza atsūtīt papildspēkus. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1283. l., 87.–90. lp.
- ⁴⁰ A. L. Lēvenhaupta, A. Venerštedta un J. Ā. Klodta sarakste 1704. g. decembrī. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1277. l., 144., 145., 152., 153., 156. lp.; 1283. l., 81. lp.; 7349. f., 1. apr., 326. l., 95., 96. lp.; 329. l., 64. lp.

- ⁴¹ Vēstules K. G. Frēliham no J. Ā. Klodta un J. Hileboldta. Šeduvā, 1704. g. 26. decembrī [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 326. l., 98.–101. lp.; 329. l., 73., 74. lp.
- ⁴² Saskaņā ar Melaičos 1705. g. 11. janvārī [zv. st.], t.i., jau pēc kaujas, sastādītajiem sarakstiem J. Ā. Klodta vadībā atradās ap 900 jātnieku, no kuriem vairāk nekā ceturtda daļa bija dienestam nederīgi. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.b. l., 232. lp.
- ⁴³ J. Ā. Klodta ziņojumi A. L. Lēvenhauptam. Šeduvā, 1705. g. 1. janvārī, un Melaičos, 1705. g. 6. janvārī [zv. st.]; J. Hileboldta ziņojums K. G. Frēliham. Klovainos, 1705. g. 10. janvārī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.a. l., 90., 91. lp.; 1365. l., 8.–14. lp.; 7349. f., 1. apr., 329. l., 77.–82. lp. Interesanti, ka ziņas, kuras par šo kauju izplatījās Eiropā, attiecībā uz kaujas dalībnieku skaitu tika minēti absolūti fantastiski skaitļi. Tā, piemēram, avīze “Rigische Novellen” 1705. g. 23. janvārī [zv. st.] rakstīja, ka kaujā piedalījušies 5000 zviedru un 8000 krievu, bet G. Nordbergs (op. cit., S. 632) minēja 6000 krievu un 14 karogus lietuviešu, zviedru skaitu gan nesniedzot.
- ⁴⁴ LVVA, 554. f., 1. apr., 1283. l., 64. lp.
- ⁴⁵ Seimikā bija paredzēts risināt nesaskaņas starp M. Višņevecki un G. A. Ogiņski. Daļa lietuviešu ar M. Višņevecki priekšgalā bija ļoti neapmierināta ar to, ka G. A. Ogiņskis ataicinājis krievus uz Lietuvu, kuri tad aizņēmuši pašiem lietuviešiem paredzētos ziemas dzīvokļus, turklāt bieži vien rīkojoties vardarbīgi. Vēl marta vidū avīze “Rigische Novellen” (1705. g. Nr. 22) norādīja, ka konflikts starp Višņevecki un Ogiņski ir iemesls tam, ka maskavieši visā lielkņazistē atļaujas rīkoties kā kungi.
- ⁴⁶ Par zviedru armijas pārvietošanos 1705. g. ziemā sk. zviedru karavadoņu savstarpējo saraksti. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 329. l., 83.–91. lp.; 324. l., 220. lp.; 326. l., 102.–104. lp.; 554. f., 1. apr., 1283. l., 15., 50.–60. lp.; 1365. l., 106., 107., 212.–214. lp.; u.c.
- ⁴⁷ Pēc krievu kalendāra 2. februārī, pēc zviedru – 3. februārī.
- ⁴⁸ No zviedru puses krita 3 cilvēki, ievainoti pāri par 20. Savukārt J. Dankvarts pēc kaujas tika paaugstināts par A. Venerštedta dragūnu pulka pulkvežleitnantu.
- ⁴⁹ A. L. Lēvenhaupts vēstulē Prūsijas premjerministram Vartenbergam rakstīja, ka J. Dankvartam uzbrukuši vairāk nekā 2000 maskaviešu. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1283., 85. lp. Arī J. Ā. Klodts un G. K. Šreiterfelds savos ziņojumos min 1600 krievu un 2–3 karogus lietuviešu. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 326. l., 105., 106. lp.; 329. l., 87., 88. lp. Šo pašu skaitli sastopam arī G. Nordbergam (op. cit., S. 633). Taču Jelgavā februāra vidū nopratinātie gūstekņi stāstīja, ka seimika apsargāšanai tikuši izkomandēti tikai 600 dragūni pulkveža *Ostaphy* (acīmredzot domāts pulkvedis Afanasijs Denisovičs Astafjevs) vadībā un divi karogi lietuviešu, kuri tad arī devās uzbrukumā Dankvarta vienībai, kuras sastāvā bija nepilni 500 vīru. Gūstekņi minētos skaitļus sastopam arī avīzē “Rigische Novellen” (1705. g. Nr. 12). Tomēr, kā jau teikts, ziņas par kauju izplatījās visā Eiropā. Tai par godu Zviedrijā pat tika izgatavota gravīra ar kaujas tēlojumu, vienīgi ziemas ainavas vietā gravūrā redzami salapojuši koki.
- ⁵⁰ M. G. Stēla fon Holšteina ziņojums J. Knorringam. Bauskā, 1705. g. 13. februārī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1365. l., 198., 199. lp. G. R. Skoga sastaptie zemnieki stāstīja, ka ogiņskieši stāvēt ne vien Žeimē, bet arī Jonišķos.

- ⁵¹ J. Knorringa ziņojums A. L. Lēvenhauptam. Jelgavā, 1705. g. 28. februārī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1286. l., 151., 152. lp.; M. Bremzena vēstule A. L. Lēvenhauptam. Rīgā, 1705. g. 2. martā [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1293. l., 120., 121. lp. Savukārt V. V. Laurencens 1705. g. 3. martā [zv. st.] no Ērgļiem ziņoja Rīgas gubernatoram K. G. Frēliham, ka ienaidnieks redzēts Jaunjelgavā, bet galvenie lietuviešu spēki – ap 4000 vīru – stāvot Radvilišķos. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 280. l., 262. lp.
- ⁵² Cars patiesi 18. februāra/1. marta vēstulē no Maskavas uz Lietuvu Aleksandram Meņšikovam ieteica izlūkot, vai vēl ziemā nebūtu iespējams ieņemt Bausku vai Jelgavu, vai arī abas. – Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 265.
- ⁵³ 1705. g. 8. martā [zv. st.] Šauļos bez G. K. Šreiterfelda dragūniem atradās 2808 J. Ā. Klodta vadītie kājnieki no pulkvežu J. Knorringa, A. L. Lēvenhaupta un N. Posses pulkiem, kā arī 503 vīri no pulkveža P. Banera pulka, kuri veidoja Liepājas bataljonu, un Rīgas garnizona zaldāti. Daudzi no tiem bija slimi, un viņiem bija nepieciešams transports. Par marša detaļām sk. J. Ā. Klodta un G. K. Šreiterfelda saraksti ar J. Knorringu un K. G. Frēlihu. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.b. l., 208., 233., 271. lp.; 7349. f., 1. apr., 324. l., 252.–256. lp.
- ⁵⁴ Zviedru karavadoņu sarakste 1705. g. martā. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1365. l., 18., 19. lp.; 1367. l., 19., 23.–25. lp.; 1368.b. l., 331. lp.; 1371. l., 312., 364. lp.; 3. apr., 820. l., 5., 6. lp.
- ⁵⁵ Tā Preobraženskas, Semenovskas un Ingermanlandes pulki stāvēja Bešenkoviču miestņā, kas atradās pusceļā starp Polocku un Vitebsku. Sk. A. Meņškova vēstules caram 1705. g. martā un aprīlī. – Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 767, 768, 773, 781, 787–789.
- ⁵⁶ Tolaik Dobeles pili bija izvietoti zviedru muižniecības pulka (*Schwedische Adelsfahne*) zaldāti, bet pils komandanta pienākumus pildīja rotmistrs Jons Kristofers Bagge. Aprīlī garnizonu papildināja ar 111 kājniekiem no Helsinku un Uplandes pulkiem, kurus komandēja Helsinku pulka kapteinis Magnuss Gustavs fon Vulfens (*von Wulffen*).
- ⁵⁷ Pēc šā zaudējuma A. L. Lēvenhaupts deva rīkojumu, ka Dobeles garnizonam ir jāuztur modrība, lai ienaidnieks to nepārsteigtu, bet liela pārspēka tuvošanās gadījumā jāatkāpjas uz Liepāju vai Jelgavu. – A. L. Lēvenhaupta vēstule J. Knorringam. Jelgavā, 1705. g. 29. martā [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1371. l., 316., 317. lp. Interesanti, ka par šo sakāvi Rīgas presē nav atrodams neviens pieminējums.
- ⁵⁸ Piemēram, 1705. g. 12. jūnijā [j. st.] oģiņskiešu vienība bija iebrukusi Dzirkales muižā (uz D no Bauskas), kur lietuvieši savākuši visus zirgus, bet īpašniekam Georgam Kristofam fon Rādenam (*von Rahden*) dzīvību saglabājusi tikai meitu izmisīgā lūgšanās. – J. K. Helhera vēstule Ē. Sakenam. Jelgavā, 1705. g. 15. jūnijā [j. st.]. – LVVA, 1100. f., 12. apr., 39. l., 111. lp.
- ⁵⁹ Saskaņā ar gūstekņu teikto Šauļos tobrīd uzturējās 8 kompānijas kazaku, kuras komandēja Oģiņski pulkvedis Simons Mončinskis (*Monczynski*). – LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.b. l., 123., 124., 129. lp.
- ⁶⁰ Pēc A. L. Lēvenhaupta pavēles jau 1705. gada janvārī Rīgā ierīkoja īpašu Kurzemes magazīnu, kuras pārzināšanu uzdeva bijušajam Sēlpils pils proviantmeistaram Andreasam Kvistam (*Quist*) un kurai vajadzības gadījumā bija jānodrošina ar proviantu Kurzemes kontingents.
- ⁶¹ LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.b. l., 135. lp.

- ⁶² A. L. Lēvenhaupts vēstule uz Stokholmu. Jelgavā, 1705. g. 22. maijā [zv. st.]. Melnraksts. – LVVA, 554. f., 3. apr., 842. l., 123., 124. lp. Šajā vēstulē cita starpā Lēvenhaupts solījās izrādīt pretiniekam visu iespējamo pretestību, neraugoties uz to, ka viņa rīcībā ir tikai 4000 vīru.
- ⁶³ Pētera I rikojums B. Šeremetjevam. Maskavā, 1705. g. 28. maijā [kr. st.]. – Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 347.
- ⁶⁴ A. L. Lēvenhaupts rikojums G. Hornam uz Laidiem. 1705. g. 6. jūnijā [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.b. l., 11. lp.
- ⁶⁵ A. L. Lēvenhaupts patents. Jelgavā, 1705. g. 12./22. jūnijā. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1326. l., 165. lp.; 2. apr., 2995. l., 93. lp.
- ⁶⁶ A. L. Lēvenhaupts rikojumi G. F. Plāteram un K. Freidenfeldam. B. v., 1705. g. 17., 30. jūnijā [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.b. l., 17., 18., 42. lp.
- ⁶⁷ A. L. Lēvenhaupts rikojumi virsniekiem. B. v., 1705. g. 19., 26. jūnijā, 1., 3. jūlijā [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.b. l., 25., 34.–37., 44., 45. lp.
- ⁶⁸ LVVA, 554. f., 1. apr., 1368.b. l., 29., 48. lp.; 1293. l., 52. lp.; 7349. f., 1. apr., 365. l., 478.–480. lp.
- ⁶⁹ Minētais korpus Dž. Čembersa vadībā maršā devās jau tai pašā dienā, savukārt B. Šeremetjevs izbrauca no Polockas 1705. gada 27. jūnijā [kr. st.]/8. jūlijā [j. st.]. – Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 839.
- ⁷⁰ LVVA, 554. f., 1. apr., 1293. l., 17., 18. lp.
- ⁷¹ Pēc zviedru stila 13. jūlijā, pēc jaunā stila 23. jūlijā.
- ⁷² Advokāta Jakoba Bizelšteina (*Bieselstein*) vēstule Ēvaldam fon Sakenam uz Prūsiju. Jelgavā, 1705. g. 3. augustā [j. st.]. – LVVA, 1100. f., 12. apr., 39. l., 115.–117. lp. Sk. arī: Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 379.
- ⁷³ Robert Petres och C. M. Posses Dagböcker 1702–1709 / Utgiven av Nils Herlitz. – Stockholm, 1921. – S. 39–41.
- ⁷⁴ B. O. Štakerberga vēstule K. G. Frēliham. Jelgavā, 1705. g. 19. jūlijā [zv. st.]. – LVVA, 7349. f., 1. apr., 325. l., 70. lp.
- ⁷⁵ Pēc krievu stila kauja notika 15. jūlijā, pēc zviedru stila 16., pēc jaunā stila 26. jūlijā. Kaujas aprakstu no zviedru skatpunkta sk.: Wahrhafter Bericht von der blutigen Action und glorieusen Victorie .. bei Gemauert-Hoff auf der Gräntze von Curland den 16. Juli 1705. Tapffer und Heldenmuthig befochten. – Stockholm, [1705]. Krievu ziņojumus sk.: Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 389, 390, 871, 872.
- ⁷⁶ Precīzu kritušo un ievainoto skaitu nesniedz neviena puse, bet tiek lēsts, ka katra puse zaudējusi ap 2000 mirušo. Krieviem bija vairāk nogalināto, savukārt zviedri vairāk mira no ievainojumiem. Kaujā zviedriem krita pulkvedis G. Horns un pulkvežleitnanti J. Dankvarts un J. Kaulbarss, bet krieviem – jau pieminētie pulkveži Ignatjevs un Kropotovs, kā arī pulkvedis Grigorijis Suhotins.
- ⁷⁷ Zināmā mērā krievu zaudējumu veicināja tas, ka pēc pirmajiem panākumiem liela daļa metās laupīt zviedru bagāžu, kas ļāva zviedriem pārgrupēties. Kārlis XII, uzklaušījis Kurzemes guberņas sekretāra Mihaela Dīpenbroka (*Diepenbrock*) ziņojumu par Mūrmuižas kauju, piešķīra Lēvenhauptam ģenerālleitnanta pakāpi.
- ⁷⁸ Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 398, 403, 409, 877, 886, 891, 893.
- ⁷⁹ Tādēļ A. L. Lēvenhaupts uzdeva M. Dīpenbrokam ar visiem spēkiem censties panākt no karaļa papildspēku nosūtīšanu uz Kurzemi. – A. L. Lēvenhaupts vēstule M. Dīpenbrokam. Jelgavā, 1705. g. 28. jūlijā [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1125. l., 35. lp.

- ⁸⁰ Accords-Puncta über das Schloß Mitau, zwischen den Moscovitischen Generalen und dem Schwedischen Obristen und Commendanten. Im Lager vor Mitau. 3. September 1705. Minētais kapitulācijas akts tika nodrukāts, datums sniegts pēc krievu jeb vecā stila. K. Ē. Renne vēstulē A. Meņšikovam, kurš pēc cara rīkojuma bija 21. augustā/1. septembrī [j. st.] izbraucis no Jelgavas pie armijas uz Grodņu, norādīja, ka, lai gan zem kapitulācijas akta ir Repņina paraksts, no krievu puses noteikumus diktējis cars. – Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 948.
- ⁸¹ Pēc krievu stila 4. septembrī, pēc zviedru stila 5., pēc jaunā stila 15. septembrī.
- ⁸² Drukāts ziņojums no Rīgas, 1705. g. 11. septembrī [zv. st.].
- ⁸³ Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 967–972.
- ⁸⁴ D. Maideļa un K. R. Ēlerdta vēstules Ē. Sakenam. B. v., 1705. g. 2., 4., 7., 11. oktobrī [j. st.]. – LVVA, 110. f., 12. apr., 39. l., 122.–130. lp. Sākotnēji krievu ņemtās kontribūcijas lielums bija mazāks nekā zviedru, taču, tuvojoties ziemai un pienākot jauniem pulkiem, pieauga arī krievu prasības, tāpat arī daļu zirgu un to kopēju izvietoja muižās, kuru valdītājiem tos vajadzēja pilnībā uzturēt.
- ⁸⁵ A. L. Lēvenhaupta ziņojumi Zviedrijas karalim. Rīgā, 1705. g. 23. novembrī, 6. decembrī [zv. st.]. – LVVA, 554. f., 1. apr., 1125. l., 42.–46. lp.
- ⁸⁶ R. F. Bauera sarakste ar caru 1705. g. oktobrī – decembrī. – Письма и бумаги .. – Т. 3. – С. 465, 492, 493, 517, 1001, 1003, 1029, 1034, 1035.

Mārīte Jakovļeva

KRIEGSHANDLUNGEN IM HERZOGTUM KURLAND UND AN DER LITAUISCHEN GRENZE VOM SOMMER 1703 BIS ENDE 1705. SCHLUSS: SOMMER 1704 – ENDE 1705

Zusammenfassung

Kurz nach der Schlacht bei Jakobstadt belagerten Schweden die Festung Birsen – diesmal erfolgreich. Am 14./24. September 1704 unterschrieb der Kommandant des Schlosses Ernst Neresius die Kapitulationsurkunde. Bald danach zog sich A. L. Lewenhaupt zusammen mit dem Hauptteil seiner Streitkräfte zurück nach Kurland, nur etwa 1000 Dragoner unter dem Kommando des Obersten Andreas Wennerstedt wurden an der Grenze gelassen, um die Bewegung der russischen Streitkräfte zu beobachten. Die Russen kamen zu spät, um Birsen zu befreien, da die Schweden einige Wochen nach der Kapitulation die Erdwälle demoliert und das Schloss gesprengt hatten. Jedoch blieben die moskowitzischen Regimenter in Litauen im Winterquartier. Deswegen sandte A. L. Lewenhaupt bereits Ende November zusätzliche Truppen nach Litauen, welche auch ein Magazin in Janiski für das ganze Korps

einrichten sollten. Im Winter 1704/1705 unternahm A. L. Lewenhaupt wieder einen Streifzug durch Nordlitauen. Obwohl die Schweden sich in keine Schlachten einlassen wollten, kam es periodisch zu grösseren Zusammenstößen zwischen den schwedisch-sapiehischen und russisch-oginskischen Truppen, wie bei Klovainiai am 5./15. Januar 1705. oder bei Plunge am 3./13. Februar.

Während A. L. Lewenhaupt mit seinen Truppen bis Raseiniai nach Litauen hineindrang, streiften einige oginskische Abteilungen an der kurländische Grenze und auch im Territorium des Herzogtums. Deswegen und auch wegen des Hochwassers kehrten die Schweden Ende März zurück nach Kurland und Riga. Die nächsten drei Monate bereiteten sich beide Seiten in Sommerkriegshandlungen vor, wobei sie nicht ohne kleinere Scharmünzel auskamen. Gleichzeitig wurde die russische Hauptarmee zwischen Polock und Vitebsk konzentriert, wobei bis zum Sommer alle Beobachtungen davon zeugten, dass sie sich mit aller Kraft gegen Lewenhaupt wenden würde. Ende Juni 1705 wählte A. L. Lewenhaupt das Städtchen Žagare zum Treffpunkt aller seiner Truppen, um den Russen eine Schlacht zu liefern, weil er Nachricht erhalten hatte, dass nach Kurland nur 20.000 Russen entsandt werden sollten. Eigentlich wurde auf dem Generalkriegsrat am 15./26. Juni in Polock bestimmt, nur etwas mehr als 10.000 Mann nach Kurland unter Generalfeldmarschall Boris Scheremetjew zu senden, welche die Kommunikationslinie mit den nach Grodno gehenden Hauptkräften sicherstellen sollten.

Scheremetjews Truppen bewegten sich entlang der Düna und nahmen in der Nacht 12. (23.) Juli recht problemlos der Hauptstadt Mitau ein. Nach ein Paar Stunden verliessen die Russen jedoch die Stadt und begaben sich in Richtung der Schweden, die damals beim Gemauerthof (lett. *Mūrmuiža*) lagerten. Hier fand am 15./16. (26.) Juli die Generalschlacht statt. Vier Stunden bekämpften sich etwa 7000 Schweden und 10.000 Russen. Obwohl beide Seiten vergleichsweise ähnliche Verluste erlitten, räumten Russen bei Anbruch der Nacht das Feld und zogen sich nach Litauen zurück. Zar Peter war mit Scheremetjews Verhalten sehr unzufrieden und führte im August persönlich ein neues Korps von Vilnius nach Kurland. A. L. Lewenhaupt war aber auf die Ankunft der russischen Truppen vorbereitet. Um seinen Truppen zu erhalten, ging er über die Düna nach Riga, und nur in den Festungen Mitau und Bauske wurden schwedische Garnisonen zurückgelassen. Nach dreiwochigen Belagerung kapitulierten im Schloss Mitau die stationierten Schweden, bald danach ergab sich auch Schloss Bauske. Im Herbst besetzten Russen das ganzen Herzogtum, jedoch blieben die gegenüber der Stadt Riga gelegene Kobronschanze und Festung Dünamünde in schwedischen Händen. Im Winter 1705/1706 unternahmen weder Schweden noch Russen grössere Angriffe gegen den Feind. Im April 1706 verliessen die Russen Kurland und das Herzogtum fiel wieder an Schweden, das es diesmal bis Ende 1709 in Besitz hatte..